

TUINHISTORISCH ONDERZOEK VOORMALIG RAADHUIS EELDE

November 2017
versie 3.0

DIJKSTRA Tuin, Park en Landschap

Buro voor landschapsgeschiedenis en landschapsonwerp.

Tuinhistorisch onderzoek
voormalig raadhuis
te Eelde (Paterswolde)

opdrachtgever

Noord-West Development bv
tav. [REDACTED]
Postbus 28
9500 AA Stadskanaal

Colofon

© 2015, DIJKSTRA Tuin, Park en Landschap, Buro voor landschapsgeschiedenis en landschapsontwerp. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd of openbaar worden gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij op papier of digitaal, zonder voorafgaande toestemming van de opdrachtgever, in overleg met DIJKSTRA. In geval van publicatie, geheel of gedeeltelijk, van dit als intern rapport bedoelde document, kan het noodzakelijk zijn om auteursrechten, copyright, publicatierechten en/of andere rechten te regelen met DIJKSTRA of andere partijen.

De afbeeldingen in dit rapport zijn in 2015 gemaakt door DIJKSTRA, tenzij de bronvermelding anders aangeeft. De kaarten zijn noordwaarts georiënteerd, tenzij anders is aangegeven door een noordpijl. Rapportage: DIJKSTRA Tuin, Park en Landschap

[REDACTED]
Bouwerschapweg 60
9795ta Woltersum
www.dtpl.nl

DIJKSTRA Tuin, Park en Landschap

Buro voor landschapsgeschiedenis en landschapsontwerp.

Inleiding

Het voormalig raadhuis te Eelde (Paterswolde) inclusief de omringende tuin is een rijksmonument. Het gebouw van architect J.Boelens in samenwerking met gemeentearchitect H.Hofstee, is gebouwd in 1938/1939. De tuin is ontworpen en aangelegd door tuin- en landschapsarchitect J.Vroom jr. uit Glimmen.

Het raadhuis doet al geruime tijd geen dienst meer als openbaar gebouw. Er is een ontwikkelaar en een huurder die nieuwe mogelijkheden zien voor een eigentijdse invulling. In het monumentale pand zal de invulling bestaan uit zorg voor dementie. Het thans braakliggende achterterrein zal worden ingevuld met kleinschalige bebouwing met ook een zorggerealdeerde functie. Deze bebouwing is duidelijk fysiek gescheiden van het monumentale pand. De monumentale tuin zal worden uitgebreid met het achterliggende deel waarbij het uitgangspunt een eenduidige en rustige uitstraling van het terrein is.

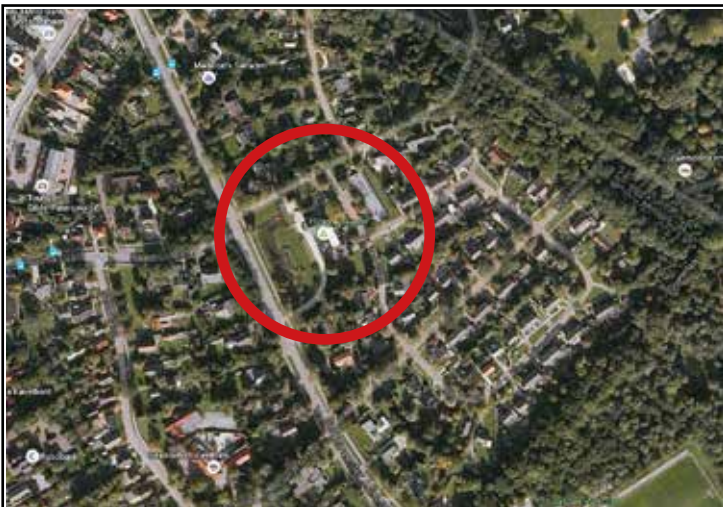
Het voorliggende tuinhistorisch onderzoek voor het voormalig 'Raadhuis Eelde' borduurt voort op het gedachtegoed van J.Vroom jr. Om inzicht te krijgen in het gedachtegoed en de ontwerpmotieven is archiefonderzoek gepleegd. Aangevuld met terreinonderzoek, inventarisatie naar soorten en conditie van de beplanting. De hierna volgende beschrijving geeft inzicht in de geschiedenis en het ontstaan van de tuin behorende bij het voormalig raadhuis Eelde (Paterswolde). Zoals gebruikelijk bij dergelijke onderzoeken wordt de tuin gewaardeerd op basis van de landelijke criteria (*Tuinhistorisch onderzoek RCE*).

foto van het voormalig raadhuis te Eelde (Paterswolde)

De locatie

'De ligging van het nieuwe raadhuis is ruim en rustig in een landelijke omgeving. Het gebouw past in dit landschap'. Zo beschrijft Jan Vroom de ligging en de context van het raadhuis in zijn beschrijving van het ontwerp uit 1938.¹ Het betreft hier het beeld uit de tijd van 1938, vlak voor aanleg van het raadhuis. Inmiddels is de omgeving sterk veranderd. In de hierna volgende paragrafen wordt kort ingegaan op de verandering van het landschap en de stedenbouwkundige ontwikkeling.

Boven luchtfoto van de locatie, rechts overzichtskaart.
Afbeeldingen www.Googlemaps.nl geraadpleegd op 28 november 2015

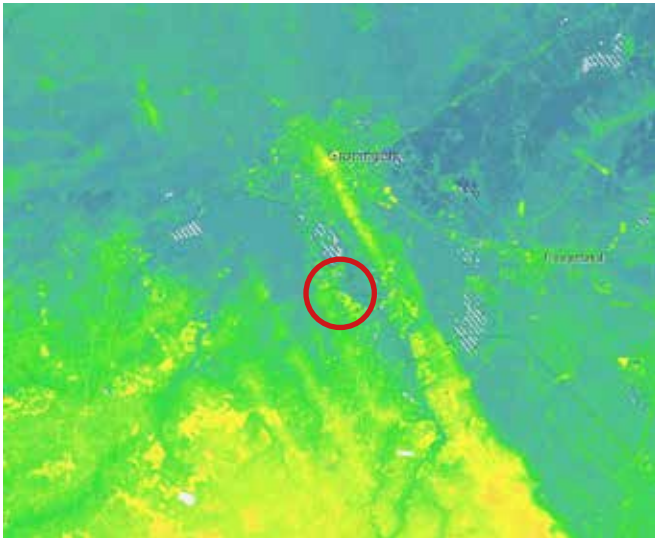

Het landschap

Het plangebied ligt op de flank van een zandige rug die parallel loopt aan de Hondsrug. Op deze zandrug ligt de oude Hoofdweg naar Eelde. Het gebied tussen deze zandrug en de Hondsrug is lager gelegen en bestond lange tijd uit een grote veengebieden. Op de Algemene Hoogtekaart Nederland (AHN) zien we dit beeld goed terug. Als we in HISGIS (digitale historische kaart) kijken naar het grondgebruik in 1832, zien we ter hoogte van het plangebied een paarse kleur welke duidt op veen. Dit zien we ook terug in de veldnamen zoals 'Groot veen'.²

¹ Gemeentearchief Tynaarlo, archief van het gemeentebestuur van Eelde 1811-1997, inventarisnr 1110, briefnr;-2.07.354.1

² Www.HISGIS.nl, geraadpleegd op 14 november 2015

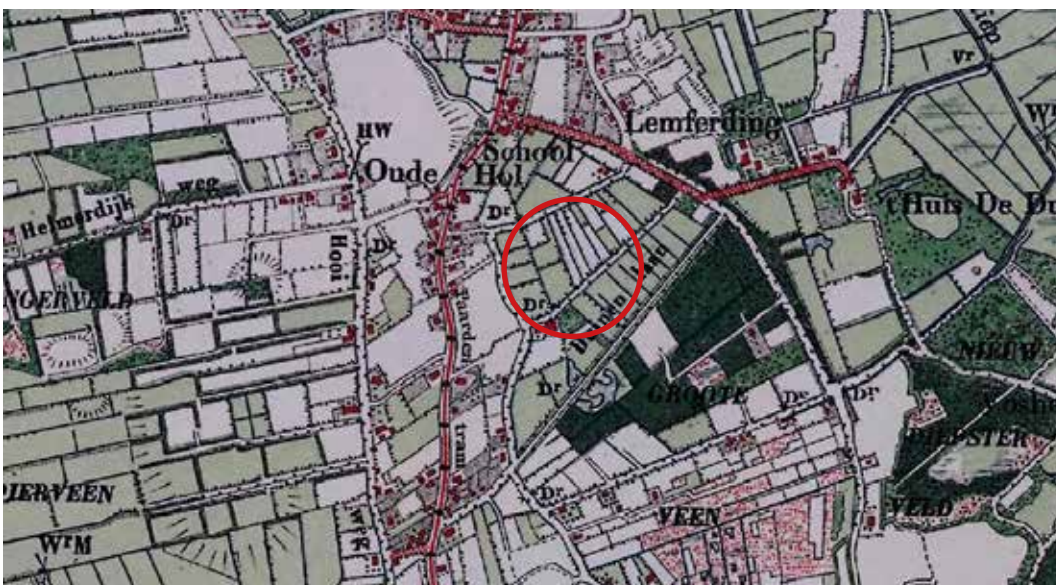

Algemene Hoogtekaart Nederland (AHN2)
bron: www.AHN.nl geraadpleegd op 15 november 2015

Veldnamenkaart bron: www.hisgis.nl
geraadpleegd op 15 november 2015

Ook in de ontwerpbeschrijving van de tuin van Jan Vroom lezen we een aardige anekdote die iets vertelt over de bodemgesteldheid. Het terrein ligt vrij laag, momenteel slechts 36 cm. 'Boven de thans heersende waterstand en 60 cm. Beneden het voorlans loopende rijwielpad. Op circa 180 cm. Beneden het maaiveld bevindt zich volgens bekomen inlichtingen een leemlaag. De grondsoort bestaat uit zand met boven een laag zwarte teelaarde ter dikte van 30 a 40 cm.' Als we alle gegevens uit verschillende bronnen bekijken en we werpen een blik op de topografische kaarten, zien we smalle verkavelingspatronen terug in het plangebied, typerend voor veenverkavelingen.³

Een fragment van de Bonnekaart die de situatie rond 1900 weergeeft. bron: www.hisgis.nl geraadpleegd op 15 november 2015

3 www.watwaswaar.nl, geraadpleegd op 14 november 2015

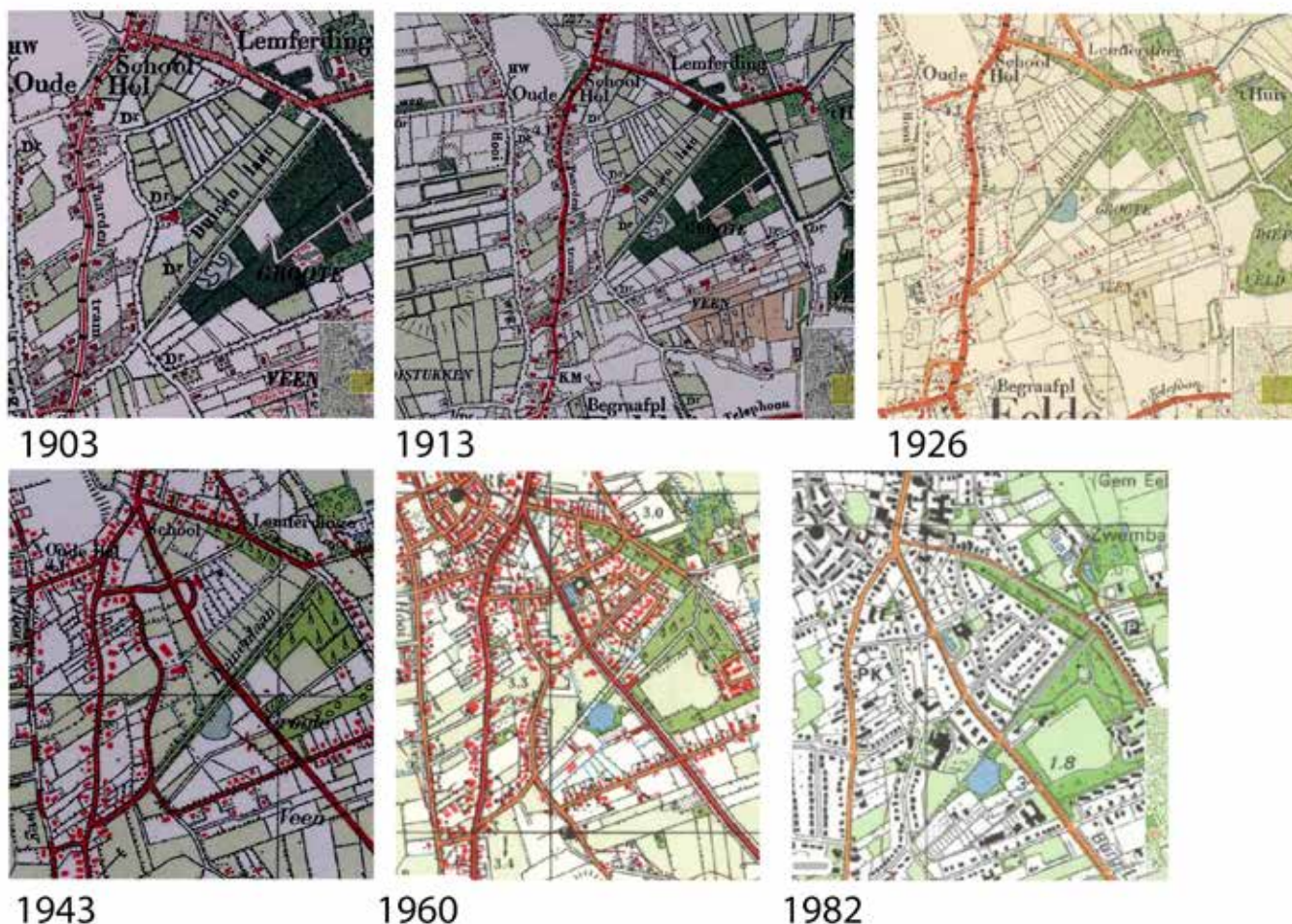
Lange tijd blijft het gebied onbebouwd en gaan de ontwikkelingen erg traag. Ook na de bouw van het raadhuis in de periode 1938/1939 blijft het tot aan de jaren zestig van de vorige eeuw rustig. Daarna zien we grootschalige uitbreidingen plaatsvinden.

situatie 1852 bron: www.watwaswaar.nl, geraadpleegd op 15 november 2015.

De stedenbouwkundige ontwikkeling

Tussen 1926 en 1940 wordt de burg. Legroweg aangelegd. Eén van de eerste gebouwen aan deze weg is het Raadhuis. Vervolgens zien we in de jaren 60 een nieuwe wijk hierachter ontstaan ten behoeve van huisvesting van het middenkaderpersoneel van de nabijgelegen luchthaven. In de daaropvolgende jaren wordt het lint van de burg. Legroweg steeds verder verdicht.

serie topografische kaarten waaruit de ruimtelijke ontwikkelingen valt af te lezen. bron: www.watwaswaar.nl, geraadpleegd op 15 november 2015.

Tuinhistorie

In 1939 is de tuin aangelegd door en naar een ontwerp van J.Vroom jr. een bekende tuin- en landschapsarchitect uit Glimmen (1893-1958)⁴. In 1938 werden er voor het ontwerp en de aanleg van de tuin in eerste instantie zes verschillende tuinarchitecten benaderd.⁵ Dit waren D.Bulk te Paterswolde, M.Boerma te Groningen, C.Dijkhuizen te Haren, P.N.Neven te Groningen, mevrouw Cath. Polak Daniëls te Groningen en als laatste J.Vroom jr. uit De Punt.

Het gemeentebestuur kreeg een zestal inzendingen voor het tuinontwerp onder ogen en zag in dat dit door een deskundige moest worden beoordeeld. De heer de Koning uit Amsterdam wordt hiervoor aangetrokken.⁶ Hij geeft aan dat er een eerste selectie moet worden gemaakt. Er blijven drie over, Vroom, Boerma en Polak Daniëls. Opvallend genoeg heeft de architect van het gemeentehuis, de heer J.Boelens uit Assen hierin geen stem.

⁴ <http://zoeken.nai.nl/CIS/persoon/13315>

⁵ Gemeentearchief Tynaarlo, archief van het gemeentebestuur van Eelde 1811-1997, inventarisnr 1110

⁶ Gemeentearchief Tynaarlo, archief van het gemeentebestuur van Eelde 1811-1997, inventarisnr 1110, briefnr;-2.07.354.1

Ondanks dat het plan van Vroom, met een totaalbedrag van 2845,- gulden, 47,- gulden duurder was dan het plan Boerma, wordt er toch gekozen voor het plan Vroom. Dat de keus is gevallen voor het plan Vroom, heeft te maken met het feit dat dit plan veel verder was uitgewerkt dan alle andere.

Het plan Vroom

Voor het plan maakte Jan Vroom een uitgebreide beschrijving en bestek inclusief plantlijst. In deze beschrijving vinden we ook een aantal ontwerp motieven terug. Deze motieven zien we in het assortiment ook weer tot uiting komen. Er zijn drie hoofdmotieven beschreven;

1. de aanleg dient rustig te worden gehouden
2. het raadhuis dient vanaf de publieke weg zich zoo gunstig mogelijk te presenteren.
3. het vormen van een waterpartij op een wijze als in het plan ontworpen is in meerdere opzichten gewenscht.

De originele ontwerptekening van J. Vroom jr. bron: Gemeentearchief Tynaarlo, kaartenverzameling 1811-heden, mapnr. XVIII

Bij de verdere uitwerking van het eerste motief zien we dat men zich moet hoeden voor versnippering en te veel detaillering. Hier zit mijns inziens een lichte paradox gezien het voorgestelde plantassortiment dat zeer rijkbloeiend en divers gekleurd is.

Twee fragmenten uit de ontwerptekening van J. Vroom jr. waaruit blijkt dat er tot op detailniveau kleurrijke beplanting is aangebracht.

Bij het tweede motief stelt hij twee eisen. Als eerste stelt hij dat de voorgevel een speciale contrastering vraagt. De hoofdgevel ligt geheel op het noordeinde terwijl het gebouw naar het zuiden afloopt. Een brede 'aanaarding' is daarom hier gewenst. Hij doet dit door het voorplein te omsluiten door een muurtje met daarbinnen geleide lindebomen. Door deze muur rechtstreeks uit het water te doen opkomen is naast breedte ook diepte gegeven. Ten tweede dient de ruime rijweg van 5 meter ruimte te geven voor het gemakkelijk voorrijden. Het voorplein zal als keerplein kunnen dienen, maar zal als parkeergelegenheid meer diensten bewijzen.

Als we dit vergelijken met het ontwerp voor het gemeentehuis in Ten Boer zien we verrassend veel overeenkomsten.⁷ Beide zijn publieke gebouwen en hebben een duidelijke oriëntatie naar de openbare weg, welke wordt versterkt door massa en volume in de beplanting. Een ander semi openbaar gebouw in Eelde is de luchtvaartschool, waar J. Vroom jr. ook een ontwerp heeft gemaakt.⁸ Hier zien we dit motief niet terug. Maar wel sterke overeenkomsten in de beplantingssoorten, ondanks dat hier ruim 16 jaar tussen zit.

⁷ Gemeentearchief Ten Boer, uit niet ontsloten archief, beplanting gemeentehuis nr. 550, mei 1953

⁸ Groninger archieven, toegangsnummer 1563, inventarisnr 92, periode 1954-1963

Het derde motief, de vijver, zal diepte geven aan het voterrein en het gebouw een goede hoogtestand verschaffen. Daartoe dient men het water vanaf de publieke weg zonder belemmering te kunnen zien. Daarom moet de vijver aansluiten bij de wegberm welke zacht glooiend naar het water moet aflopen. Hierdoor ontstaat een climax in het beeld, want na het watervlak komt het gazon, en daarna een terrasmuurtje met aansluitend talud, dat de overgang vormt naar de aanaarding van het gebouw. Tussen de waterpartij en het gazon, is over een lengte van 30 meter als tegencontrast nog een laag muurtje geprojecteerd.

Op deze foto zien we een heel mooi beeld van de reflecterende werking van de vijver, zoals bedoeld. bron: www.google.nl, geraadpleegd op 18 november 2015.

De beplanting

De beplanting valt samen te vatten in een aantal hoofdgroepen: de bomen, heesters, coniferen, vaste planten, rozen, eenjarigen en klimplanten. Als we kijken naar de oorspronkelijke ontwerptekening zien we een kleurrijk schouwspel.⁹ Zelfs aan de zichtzijde van de randen staan gekleurde heesters ingetekend.

⁹ Gemeentearchief Tynaarlo, kaartenverzameling 1811-heden, mapnr. XVIII

Strakke rozenperken in het gazon en langs de keermuurtjes en de gevel een rijk palet aan kleuren vaste planten en eenjarigen. De keuze van Rhododendron's, Azaleas en diverse coniferen heeft te mede te maken met de grondsoort, zand op een veenlaag. Deze vrij zure bodemomstandigheden zijn ideaal voor deze soorten. Voor het gemeentehuis in Ten Boer hanteert hij geen zuurminnende planten¹⁰. De taxus zien we daar wel terug. Dit geeft aan dat hij rekening houdt met de grondsoort.

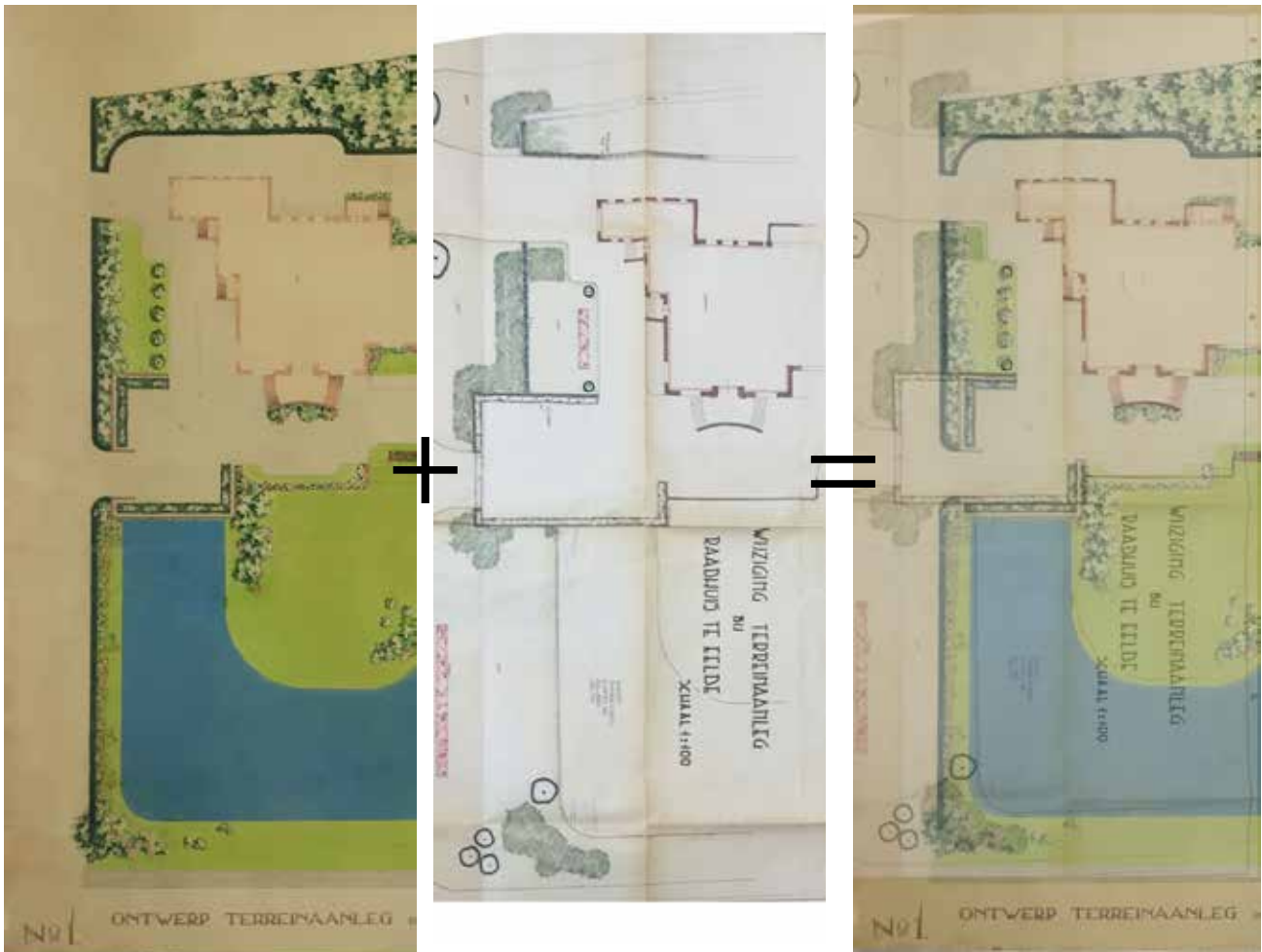
foto links, het grote blad van Gunnera manicata (mamoetblad) en foto rechts, een grote Rhododendron. beide planten houden van vochtige humusrijke omstandigheden. deze planten werden in de tijd van aanleg veelvuldig gebruikt en het is in dit geval aannemelijk dat het hier om originele beplanting gaat. foto: Oving Architecten, situatie zomer 2015

Verandering van het plan in de tijd

Vanaf de aanleg in 1939 tot heden zijn er verschillende wijzigingen in de terreinaanleg geweest. Eén wijziging, van de hand van Vroom, is terug te vinden in de archieven. In augustus 1955 worden veranderingen aangebracht in het plan. Dit heeft vooral betrekking op de zijde die gericht is aan de Beatrixstraat. De lange Taxushaag met rozenhaag parallel aan de vijver worden verwijderd en ingezaaid met gras.¹¹

¹⁰ Gemeentearchief Ten Boer, uit niet ontsloten archief, beplanting gemeentehuis nr. 550, mei 1953

¹¹ Gemeentearchief Tynaarlo, archief van het gemeentebestuur van Eelde 1811-1997, inventarisnr 1110, tek.nr 744

Links 1e ontwerp Vroom

midden wijziging Vroom

rechts combinatietekening

Als we de wijziging op het oorspronkelijke ontwerp leggen zien we direct dat de parkeerplaats is uitgebreid en dat de lange taxushaag over de gehele zijde is verdwenen. Hiervoor in de plaats is lage heesterbeplanting gekomen.

Huidige situatie

Als we de huidige situatie vergelijken met de oorspronkelijke opzet dan valt te concluderen dat het voorterrein, afgezien van de staat van onderhoud, nog grotendeels intact is. Dit is hierdoor dan ook van grote waarde voor het gehele ensemble. Er zijn een aantal vaste plantenborders en rozenperkjes verdwenen en vervangen door lage heesters. De ruimtelijke opbouw met solitaire bomen, heesters en gazon is conform het oorspronkelijke plan Vroom. De achterzijde aan de Prinses Irenelaan heeft verschillende transformaties meegemaakt die niet allemaal te herleiden zijn. In het oorspronkelijke plan Vroom was de achterzijde vanaf het gebouw beplant met een taxushaag met daarachter een heesterstrook tot de sloot. In de jaren zestig is de nieuwbouwwijk hierachter verrezen.

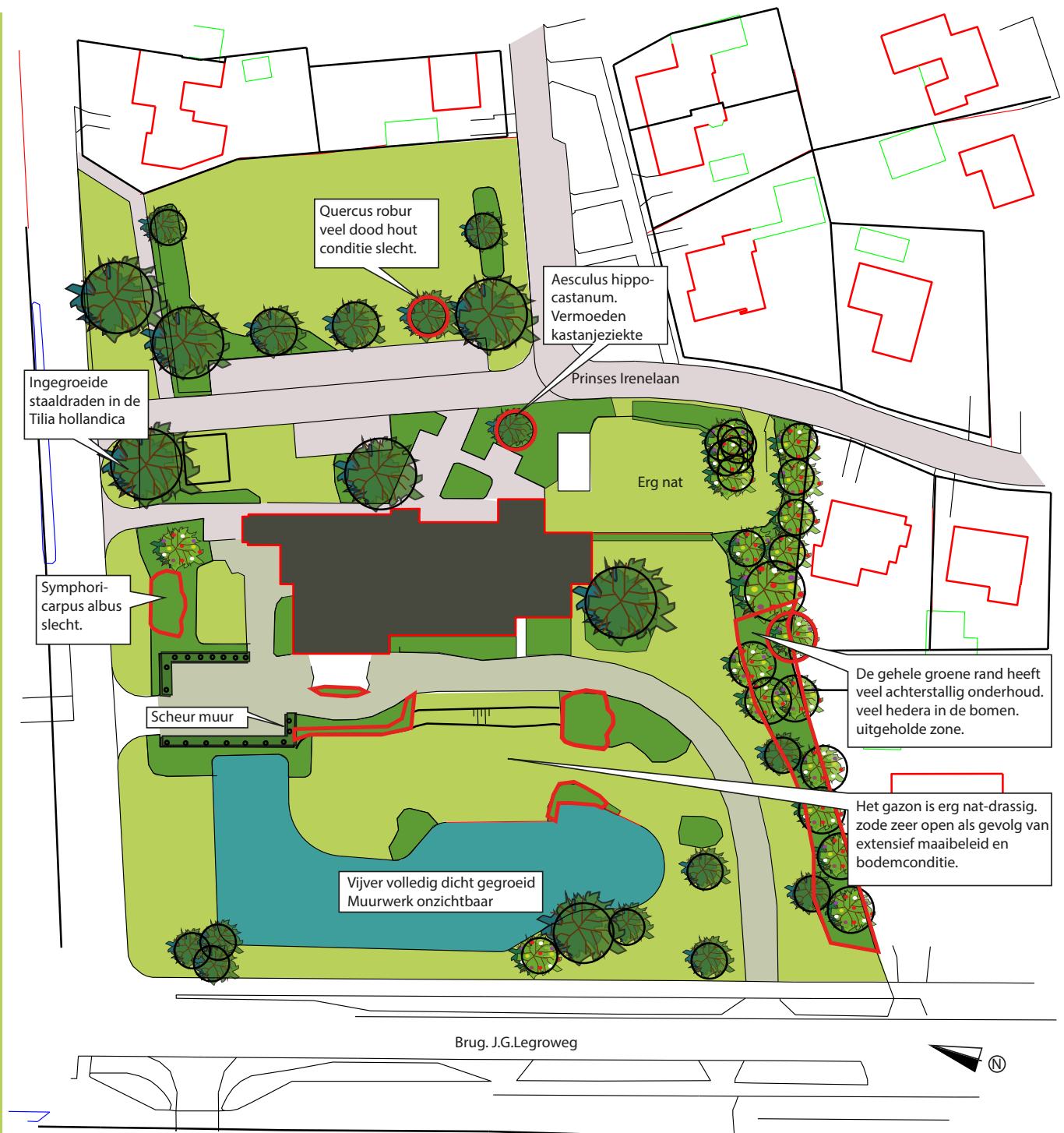
Door jarenlang achterstallig onderhoud is de vijver volledig dichtgegroeid en is het gazon cq

de zode erg slecht. Op veel plaatsen is de heesterbeplanting slecht en uitgehold. Achterstallig snoeionderhoud van bomen en onkruidgroei in veel borders geven het geheel een versleten uitstraling (zie onderstaande fotos). De tuin aan de achterzijde heeft qua morfologie en vormtaal geen enkele aansluiting met het voorste deel. Ook de beplanting zou hier zorgvuldiger kunnen worden samengesteld en afgestemd op het oorspronkelijke ontwerp en beplantingsplan.

Voormalig Gemeentehuis te Paterswolde

Veldinventarisatie

Legenda

Solitaire bomen

Solitaire heesters/coniferen

Gazon

Heestervak

Vijver

Grindpad

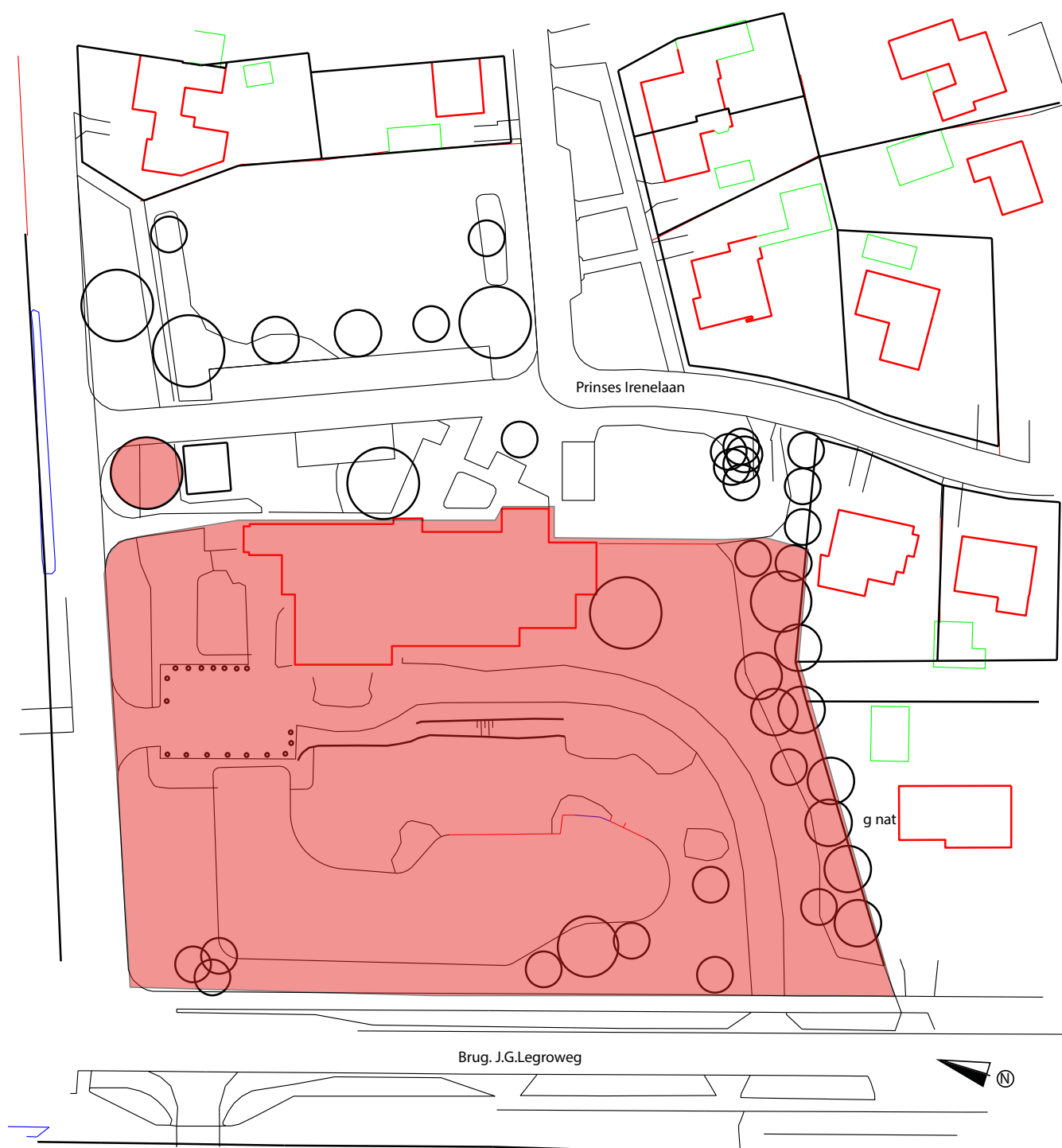
elementverharding (klinkers)

Slechte conditie van bomen of plantvakken

Voormalig Gemeentehuis te Paterswolde

Waarderingskaart

Legenda

Hoge waardering vanwege oorspronkelijke aanleg en gaafheid (wel veel achterstallig onderhoud nov 2015)

Aanbeveling

Zoals eerder beschreven is het overgrote deel van de tuin nog redelijk intact, afgezien van achterstallig onderhoud. Hier zal een reconstructie- en onderhoudsplan voor opgesteld moeten worden. Daarnaast zullen de bouwwerken (keer- en kademuren) in de voortuin en vijver moeten worden gerenoveerd, alsmede de fontein in de vijver. Ook zal de vijver en de waterbodem moeten worden hersteld.

Het tuingedeelte aan de achterzijde van het gebouw is door veranderingen en aanpassingen in de tijd niet meer herkenbaar als onderdeel van het geheel. Hier ligt een ontwerpopgave om de tuin weer als omsluitend geheel van het monument te laten manifesteren. Naast de totale ontwerpbeurt zal een beheerplan moeten worden opgesteld voor het beheer van het terrein.

